

Bulleteng nummer 5
Voldsutøvende fedre og omsorg

Prosjektet "Barn som lever med vold i familien"

Ved psykolog Per Øystein Steinsvåg

Dette er en bulleteng i prosjektet; "Barn som lever med vold i familien." Et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold og Senter for Krisepsykologi, finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet.

I en tidligere bulleteng har vi sett på hva vold mot mødre i nære relasjoner gjør med deres omsorg for barna. I denne bulletengen vil vi fokusere på fedre som utøver vold mot mor, og reflektere over deres rolle som omsorgsperson for barna. Disse to bulletengene bør sees i sammenheng. En tredje bulleteng, om skadevirkninger av volden, bør også sees i sammenheng med tema i denne bulletengen.

Oppsummering:

- Mange i hjelpe- og rettsapparatet uttrykker at selv om en far har utøvd vold mot mor kan han være en god far. Voldsatferden blir da sett på som knyttet til mor isolert, uten nødvendigvis å påvirke omsorgen for barnet.
- Det argumenteres for at praksis på dette området er et resultat både av ideologiske, verdimessige og faglige føringer. Det er stor mangel på kunnskap i hjelpe- og rettsapparat om voldelige fedres omsorgsutøvelse overfor barn.
- Temaet fars omsorg for barn relatert til voldelig atferd er i svært liten grad forsket på. Derfor er også mer generell kunnskap trukket inn.
- Temaet i denne bulletengen blir særlig viktig i lys av at mye forskning de siste 20 åra finner at vold mellom foreldre påfører barna alvorlige skader. Funn fra nyere nevrofysiologisk forskning understreker alvoret i dette bildet. 40 % av barna som lever med vold i familien kvalifiserer for en diagnose innen psykisk helsevern. Disse skadevirkningene skisseres kort, men utdypes i annen bulleteng (Børve, 2007).
- Fedre generelt tar i dag mye ansvar for omsorgen av barn. Også menn som utøver vold mot mor har en stor andel av omsorgsoppgaver for barn.
- Undersøkelser av voldelige fedre viser at de i liten grad fokuserer på voldens skadevirkninger på barn, eller på sammenhengen mellom voldsutøvelse mot mor og

omsorg for barn. Mange bagatelliserer alvoret og mener i stor grad at barn ikke er skadelidende.

- Menn som har utøvd vold mot mor er forskjellige. Tre kjennetegn har mange felles: 1) De har en oppvekst med vold. 2) Flere av de som utøver den mest alvorlige volden gjør dette i rus. 3) Og relativt mange har ulike psykiske vansker.
- Når barna spørres i undersøkelser fremkommer alvoret i situasjonen. Mange formidler at de er redde og uttrykke, at de strever med å takle livet med sine fedre, at de opplever skam og skyld, at erfaringene de har ikke kan snakkes om, at de opplever vansker på skole og i vennemiljø og at forholdet til far er forvirrende og vanskelig. Mange sier de opplever motstridende (ambivalente) følelser overfor sine fedre. 40 % av barna kvalifiserer til en psykiatrisk diagnose.
- Bruddsituasjonen i familien blir spesielt berørt og spørsmålet: "hvorfor stiller vi ingen krav til voldelige fedre etter brudd", blir drøftet.
- Mot slutten vises det til sentrale vurderinger som bør gjøres i barnefordelingssaker, men også innenfor barnevernet, når voldsutøvende fedre er et tema.

Innledning

"Kristian" var 17 når vi møtte ham til samtale. Han hadde utøvd svært mye vold på dette tidspunktet. Blant annet hadde han med en knust ølflaske kuttet opp en annen gutt livstruende i halsen. Da han var 9 år gammel ble foreldrene skilt. Han hadde da i flere år vært vitne til at faren slo hans mor. Far hadde på det tidspunktet aldri slått Kristian selv. Etter bruddet ble det en rettsbehandling om barnefordeling og retten oppnevnte en sakkyndig. Resultatet ble at Kristian ble boende hos far, mens hans to yngre søsken ble boende hos mor. Barna hadde kontakt med respektive foreldre en gang i uka og annenhver helg. Kristian ble etter bruddet mellom foreldrene slått mye av far, i snitt 2 ganger i uka frem til han ble 16 år, ca 700 ganger til sammen. Hans søsken ble ikke slått når de møtte far ved samvær. Far gråt og var lei seg hver gang han slo Kristian, og lovet han at det aldri skulle skje igjen. Mor til Kristian forteller i en fellessamtale med Kristian at hun var livredd faren i bruddfasen og gikk delvis med på at Kristian skulle bo hos far slik at han skulle "roe seg ned".

Kristian, i eksempelet over, var ved bruddet mellom mor allerede sterkt preget av volden som han var vitne til i sin tidlige oppvekst. Etter bruddet mellom foreldrene ble volden ”overført” direkte mot Kristian. Ingen aktører i rettsforhandlingene tok opp fars omsorgskompetanse som et tema, heller ikke mor til Kristian. For Kristian ble ordningen retten bestemte en tragedie. I den litteraturen som foreligger om familievold og menn som slår, er det lite fokus på sammenhengen mellom menn som voldsutøver mot mor- og farsrollen (Peled, 2000, Bancroft & Silverman, 2002, Guille, 2004, Råkil, 2006). I de siste årene har dette begynt å endre seg. Både i det kliniske fagfeltet og innen forskningslitteraturen er det nå voksende interesse for å se nærmere på farsrollen til fedre som utøver vold mot partner. Denne kunnskap har implikasjoner på flere område. 1) I det direkte kliniske arbeidet med voldelige fedre, argumenterer flere for at barneperspektivet og rollen som far i større grad bør integreres i behandlingen (Råkil, 2006) 2) Et annet område er omsorgsvurderinger innenfor barnevernet, i familier der det fremkommer at en far har brukt vold mot mor. 3) Et tredje område er innen retten, og i barnefordelingssaker spesielt. Maria Erikson (2003) mener, på grunnlag av sin forskning i Sverige, at vold i liten grad er et vurderingstema i barnefordelingssaker i retten. I arbeidet med sin doktoravhandling fant hun at sosialkonsulentene som utredet omsorgsrettssakene, i liten grad så noen sammenheng mellom vold mot mor og vold mot barna. En vanlig vurdering blant sosialarbeiderne var; ”en mann kan være en dårlig partner, men likevel en god pappa”.

Kristin Skjørten (2005) gikk gjennom alle lagmannsrettsdommer i barnefordelingssaker i Norge som er registrert i Lovdata for årene 1998, 1999 og 2000. Samtlige saker, 129 i alt, omhandler fast bosted for barna, og partene i saken var barnas foreldre. Hennes konklusjoner støtter i stor grad Maria Eriksons konklusjoner. Hun finner at det i en fjerdedel av sakene er påstand om vold fra den ene forelderen. I de fleste av disse sakene finner retten enten at volden ikke er bevist (i 14 av 30 saker), eller at det ikke nødvendigvis kan sies å være noen sammenheng mellom utøvd vold og omsorgsevne. I 14 av sakene foreligger det sterk dokumentasjon på vold, men bare i 3 av disse tillegges dette vekt i avgjørelsene. En sentral grunn til dette er at retten konkluderer med at volden var knyttet til samlivet med mor, og at dette ikke lengre vurderes som en aktuell problemstilling når forholdet er over. (se Eriksen & Steinsvåg, bulleteng om Sikkerhet, 2005 - for en utdypende fremstilling av Skjørten`s undersøkelse).

Det mest alvorlige i det disse to forskerne formidler er at hjelpe- og rettsapparat ofte ikke vurderer voldsatferden til far som relevant når samvær med barnet skal vurderes. I denne bulletengen vil jeg se nærmere på fedre/stefedre som har utøvd/ utøver vold mot mor med hensyn til det å være omsorgsperson for barn. Før jeg går videre med dette temaet vil jeg ta et lite sidesprang til den kulturelle konteksten som dette tema utspiller seg i.

Den kulturelle kontekst

At retten i mange saker ikke vurderer voldsatferden til far som relevant når samvær med barnet skal vurderes er dypt alvorlig. Dette berører etter min mening spørsmålet om barns rettsikkerhet i vårt samfunn. Hvilke føringer gjør det mulig å anta at vold mot mor ikke er vold mot barn, og dermed ikke relevant i barnefordelingssaker? Et svar på det er at det er mangel på kunnskap i hjelpe og rettsapparat. Når det er mangel på kunnskap skapes naturlig grobunn for forestillinger og holdninger bygd på dominerende kulturelle holdninger om kvinner og menn som partnere og som foreldre. Når daværende leder i foreningen; To foreldre, Rune Rækken, i et intervju i Dagsavisen (19.12.04. 2004) påstår at falske påstander fra mødres side om vold "florerer" i rettsapparatet, mener jeg han uttaler seg på grunnlag av kulturelle føringer og holdninger, og ikke på grunnlag av kunnskap. Denne holdningen kommer også frem i Tor Erling Staff sin selvbiografi (Rem 2005). Han sier, side 253: "Jeg opplever at kvinnes samværs sabotasje i meget sterk grad må defineres som ledd i en kvinnekamp hvor kvinnene bruker de midlene de kan". Den kunnskap vi kjenner til ut fra forskning konkluderer med at ca 5 % av alle anklager om vold i barnefordelingssaker er falske (Thoennes & Tjaden, 1990, Bruch, 2001). Med andre ord innebærer dette at ca 95 % av anklagene er godt begrunnet. Å vektlegge kvinnekampen som årsak til anklager om vold og overgrep mot barn og kvinner mener jeg underminerer fokuset på barns rett til trygghet.

Den praksis og forståelse som delvis foreligger innenfor hjelpe- og rettsapparatet, mener jeg må forstås i lys av sentrale ideologiske og faglige dominerende føringer i vårt samfunn: 1) Det råder en generell antagelse om at barn vil profitere på å ha kontakt med far etter et brudd, selv om far har utøvd alvorlig vold mot mor eller direkte mot barnet selv. I sine konklusjoner antar retten ofte at barnet vil tilføres mer skade over tid dersom barnet ikke får mulighet til en vedvarende relasjon til begge sine foreldre, om ikke annet enn i begrenset omfang. Det antas

at den biologiske tilknytningen mellom far og barn er av grunnleggende betydning for barns utvikling, og at barnet kan tilføres skade dersom denne tilknytningen svekkes eller brytes (Skjørtten, 2005). 2) Alenemødre og fraværende fedre blir i offentlig debatt ofte fremhevet som en årsaksfaktor til at barn får problemer, ikke minst guttebarn som gjennom denne erfaring ikke får utviklet en sunn maskulin identitet. Flere hevder i denne sammenheng at fedre i stor grad er blitt fratatt rollen som den som skal ivareta barn og familie. (Williams 1998). 3) Som et resultat av denne utvikling er det i dag sterke føringer i retning av å involvere fedre mer i omsorgen av barn, da dette tenkes å gi barn generelt tryggere og mer stabile oppvekstrammer (Scourfield, 2001). Faglig er det ikke vanskelig å argumentere for at fedre i bruddsituasjoner historisk sett har blitt disfavorisert som foreldre, noe som på mange måter har rammet både fedre, mødre og barn. Det problematiske er når vi trekker disse generelle faglige vurderingene med oss inn i saker med fedre som har utøvd vold. Temaet voldelige fedre og omsorg utfordrer noen overordnede etablerte kulturelle føringer som viser til at det er menn og fedre som er ”offer” for en negativ samfunnsutvikling, styrt på kvinners og mødres premisser. Viktige vurderinger om hva som er barns beste i familiesituasjoner med vold kan derfor stå i fare for å bli farget av et generelt kulturelt klima som tilsier at fedres rettigheter, og barns rett til tilgang til sine fedre, er det vesentligste. Barnets rett til frihet fra vold står i dette klima i fare for å komme i bakgrunnen. Mer overordnet kan vurderinger av barnets beste tas innenfor rammen av de motsetninger som kan sies å ligge mellom menneskerettighetene og barnekonvensjonene. Menneskerettighetene betoner sterkt fedres og mødres rett til samvær med sine biologiske barn mens barnekonvensjonene i større grad betoner barnets rett, ut fra egne premisser, til et liv i trygghet og frihet fra vold, overgrep og vanskjøtsel.

Vurderinger av barns beste blir derfor etter min mening i praksis ett resultat av både kunnskap, holdninger og politisk/ideologiske føringer. Og gjøres i spennet mellom internasjonale vedtatte menneske- og barnerettigheter. Hvilke type føringer som får avgjørende betydning i det enkelte barns liv blir da ikke minst avhengig av hvilken kunnskap hjelpere og aktører i rettsapparatet har om fedres voldsatferd og barns beste. Hva vet vi så om voldelige menn som omsorgspersoner før og etter brudd med partner? Det er begrenset forskning som fokuserer direkte på sammenhengen mellom fedre som utøver vold og omsorgsrollen (Peled, 2000, Guille, 2004, Bancroft & Silverman, 2002). Derimot er det mye forskning på fedres rolle som omsorgsperson generelt, og deres rolle relatert til barns

utvikling. Det er også mye forskning menn som utøver vold mot partner og hvilke særtrekk som karakteriserer dem generelt. Disse to kunnskapsområdene vil jeg trekke inn i mine drøftinger, da de er relevante for å belyse temaet voldsutøver og omsorgsutøvelse.

Vurdering av voldelige fedre som omsorgspersoner

Å vurdere hvordan barn opplever å leve i familier med en voldelig omsorgsperson, og hvorvidt eller i hvilken grad de blir skadet av å leve i denne familiesituasjonen er utfordrende å si noe generelt om. Volden kan spille seg ut på svært mange måter, og være plassert på en skala fra mindre alvorlig til ekstremt alvorlig. Her er en viktig klinisk erfaring at barn kan være ekstremt redde og skadelidende også i familier der volden tilsynelatende synes mindre alvorlig. Eksempel på det er saker der han "bare" har slått mor en gang i løpet av en 10 års periode, men denne ene episoden kan være så grenseoverskridende og skremmende for barnet at all atferd barnet gjør videre sammen med far er preget av angst og stress, og har preg av tilpasning og regulering for at pappa ikke skal bli sint eller utøve mer vold. Far kan gjennom denne ene episoden representere en latent trussel om ny vold, og alle former for truende, dominerende, og/eller kontrollerende atferd kan da vekke sterke angstreaksjoner hos barnet.

Følgende problemstillinger vil diskuteres videre:

1. Hvilken rolle spiller fedre generelt i barns utvikling?
2. Hvilke karakteristika ser vi hos menn som utøver vold mot partner?
3. Hva representerer en voksen mann(far/stefar) som utøver vold mot sin partner som omsorgsperson for barn?
4. Hvorfor stilles det i Norge ingen krav til fedre som ønsker samvær med sine barn etter vold?
5. Hvilke krav bør vi stille til samvær, ut fra det vi vet om koblingen mellom voldsatferd og omsorg for barn.

Fedres betydning i barns utvikling generelt

Vi vet at fedre generelt i vår tid i stadig større grad er sterkt involvert i omsorgsoppgaver overfor barna, selv om mødrene fortsatt bruker betydelig mer tid med barna. Når kvaliteten på samhandlingen mellom barn og foreldre studeres, er hovedkonklusjonene at barnet gjør til dels ulike ting med far og mor. Mødre bruker mer tid til praktiske omsorgsoppgaver mens fedre bruker relativt mer tid på lekeaktiviteter (Guille, 2004). Tendensen er likevel at begge

foreldre i stor grad bidrar på begge område. Gjennom de siste tiår er det mye forskning som viser at fedre har en sterk betydning på alle områder av barns utvikling. Her fremheves kognitiv, sosial og emosjonell utvikling, grad av empati med andre, mindre kjønnsstereotype holdninger og opplevelse av selvtillit (Lamb, 1997, Biller & Kimpton, 1997). Fedre har ut fra den refererte forskning en gjennomgripende påvirkning på barns utvikling generelt på alle alderstrinn. Det påpekes at det er kvaliteten på samspillet mellom fedre og barn som er det mest utslagsgivende, og i mindre grad det at han er mann i seg selv.

Voldelige fedres påvirkning på barns utvikling

Den refererte forskning har i stor grad fokusert på fedres generelle omsorgutøvelse og følger for barna, og mindre på mer definerte destruktive forhold som kan påvirke barnets utvikling. Faktorer som skilsmisse, overgrepssproblematikk, partnervold, og sosioøkonomisk status er ofte ikke tatt med i analysene (Guille, 2004). Når vold er en del av bildet blir det viktig å se på hvordan denne atferden påvirker barnets utvikling direkte, eller indirekte via samspill med mor og søsken, og gjennom den familiedynamikk som skapes som følge av volden.

Cummings & O'Reilly(1997) skisserer tre hovedmåter for hvordan barn blir påvirket av kvaliteten på forholdet mellom mor og far:

- 1) Kvaliteten på samhandlingen i foreldreforholdet påvirker kvaliteten på forelder – barn relasjonen. Fars vold mot mor påvirker barnets relasjon til begge foreldre.
- 2) Barn blir påvirket av å være direkte vitne til og deltager i mor - far relasjonen. Volden fra far mot mor utsetter barnet for belastende vitneerfaringer og involverer barnet direkte gjennom sin avhengighet av og sårbarhet for sine respektive foreldre.
- 3) Kvaliteten på voksenforholdet påvirker mors og fars respektive psykologiske fungering som igjen påvirker barna. Volden påvirker begge foreldres psykologiske fungering, og rammer via dette barnets utvikling og fremtidsmuligheter.

En begrensning i denne forskningen er at det overveiende er mødre som er forsket på og deres beskrivelse av eget, og partners samspill med barn. Svært lite forskning er gjort på fedres samspill med barn direkte, uten mors tilstedeværelse. I et mye referert studie (Holden & Ritchie, 1991) ble 37 mødre med voldserfaringer intervjuet(voldserfaringsgruppa), og 37 mødre uten slike erfaringer(kontrollgruppa). Voldserfaringsgruppa oppgav mye større stress og mindre konsistent foreldreatferd overfor barna. Disse rapporterte også i større grad at

fedrene i mindre grad var involvert i barna, viste mindre fysisk nærhet til barna, straffet barna sine i større grad fysisk og gjorde mer bruk av ulike maktstrategier i barneoppdragelsen.

I dette studiet ble konklusjonene om voldelige fedres foreldreomsorg for sine barn, basert på utsagn fra mødre som er blitt utsatt for vold. Det er underlig hvor få studier som er blitt gjennomført om voldelige fedres omsorgsutøvelse. Spesielt med tanke på omfanget av vold i barns liv og hvor alvorlige utviklingsmessige konsekvenser vi vet vold har (NIBR rapport 2005, Guille 2004, Geffner, 2003, Børve, 2007). Er det slik at disse problemstillingene ikke oppleves relevant for forskningsmiljøene, ved at oppmerksomheten mot det å være vitne til vold først i de siste 10 – 20 år har blitt vekket. Da speiler forskningen den manglende interesse som har vært vist for disse barnas livssituasjon generelt. Eller handler det om at det er vanskelig å få tak i disse fedrene til forskningsformål, enten ved at fedrene pga stress knyttet til sin livssituasjon ikke er lette å få til å stille opp, eller fordi forskere (som hjelpere) lar seg stoppe av utrygghet og sikkerhetsspørsmål knyttet til fedrenes voldsatferd. Jeg tenker at det ikke kan være det siste fordi det finnes svært mange studier relatert til voldsutøvende menns persepsjon av sin voldsatferd og forholdet til sine partnere, men uten at omsorgsrollen for barn blir studert.

Lynne Harne gjennomførte i England i 2003 et mye referert kvalitativt intervjustudie av 20 menn som deltok i terapiprogram i ulike deler av England. Målsettingen med studiet var å finne ut mer om hvordan mennene selv forstod sin egen omsorgsrolle. I tillegg til dybdeintervju med mennene ble en gruppe mødre som hadde erfart vold i tidligere forhold intervjuet. Disse hadde alle barn, som hadde samvær med sine fedre. Oppsummert finner de i dette studiet:

- **Fedrene er involvert i omsorgsoppgaver**

Disse fedres involvering i barns oppvekst var mye større enn hva tidligere amerikanske studier har indikert. To tredjedeler av mennene hadde hatt omfattende omsorgsoppgaver for sine barn gjennom oppveksten, også når barna var svært små.

- **De rettfærdiggjør volden mot barna**

Når de viste til sinne og vold overfor barna forstod og forklarte de dette ut fra barns negative atferd, og barns behov for strenge grenser. Flere beskrev at de ble provosert av barnas negative atferd, og brukte dette til å rettfærdiggjøre psykisk og fysisk

voldelig atferd mot barna. Den måten disse fedrene legger ansvaret for volden på barna finner vi igjen i mye forskning og klinisk praksis når holdninger til voldsutsatt partner studeres (Hearn, 1998, Cavanagh, et al 2001, Gondolf, 2002).

- **Brå skift fra vanlig samspill til truende atferd**

Flere fedre forteller at de i lek med barna plutselig kan forandre atferd og bli oppfarende og skremmende. Mødrene i undersøkelsen vektlegger spesielt disse skiftene fra ”trygg” lek/samvær til skremmende atferd/vold. Eksempelvis kunne hjelp til lekser ende med å slå barna fordi barna ikke fikk til leksene sine. Mødrene beskriver disse skiftningene som noe av det mest skremmende for barna.

- **Utålmodighet for barns naturlige utfoldelses atferd**

Flere fedre viste til en sterk utålmodighet for barns naturlige nysgjerrighet, vitalitet og utfoldelsestrang. Mange uttrykte at de kunne ”eksplodere” når barna ble for masete, bråkete eller når barna gjorde ting som å miste en gaffel fra bordet. Mange av fedrene uttrykte at de var redde for hva de kunne finne på å gjøre mot barna når de var alene med dem.

- **Liten forståelse for og tanker om eventuelle skader på barna**

Fedre som møtte barna sine ved samvær var i liten grad i stand til å reflektere over hvilken skade barna hadde fått ved å være vitner til volden. De tenkte i liten grad på muligheten for at barna ikke ville se dem etter bruddet, eller var uttrygge på dem.

- **Uttrykker at de elsker barna, og at barna trenger dem. Volden i liten grad tematisert.**

Gjennomgående uttrykte de sterke ytringer i retning av hvor høyt de elsket barna sine og hvor viktige de selv var for barna sine. Vold som tema i barnas liv ble i liten grad tatt inn i disse refleksjonene. Flere uttrykte at barna elsket og trengte dem mer enn mor, og formidlet underliggende at mødrene prøvde å sette barna opp mot dem.

- **Flere opplever at de har ”rett” på barna**

Flere uttrykte at de hadde ”rett” på barna, og at ingen skulle stoppe dem fra å ha kontakt med dem. De kunne uttrykke dette med styrke selv om de også kunne se at barna var sterkt skadet av volden som hadde vært. Disse fedrene kunne ikke uttrykke at de prioriterte behovene og tryggheten til barna foran sitt eget liv og sine egne behov.

- **Barn kan utsettes for emosjonelt misbruk ved samvær**

Flere fedre, og alle mødrene uttalte at barna ble utsatt for emosjonelt misbruk ved samvær. Dette i form av at fedrene snakket negativt om mor og brukte barna i hans

kamp mot henne, bagatellisering av det som hadde skjedd i familien, eller ved å vise truende atferd overfor barna dersom de ikke ønsket samvær.

I denne studien finner en, i motsetning til flere andre studier, at sammenhengen mellom fedres involvering i barna når de bor sammen, og i hvilken grad barna blir skadet av vold både før og etter brudd, ikke er entydig. Forfatteren advarer sterkt mot å anta at fedre som har vært mye involvert i barna sine i mindre grad vil være i stand til å skade dem. Dette må undersøkes i hver enkelt sak.

Parrot, (1999) gjennomførte et interessant kvalitativt studie av 10 fedre, som var dømt til behandling for sin voldsatferd. Forklaringer til grunn for voldsatferden ble undersøkt, og fedrenes vilje til å ta ansvar for volden. Et viktig funn i denne undersøkelsen var at de mennene som i mindre grad benektet, minimaliserte, rettferdiggjorde eller rasjonaliserte i forhold til utøvde voldshandlinger, i større grad var i stand til å forstå hvilken negativ effekt volden hadde på barna. Vurderinger av i hvilken grad en mann som har utøvd vold tar ansvar for den volden han har utøvd overfor partner, og viser vilje og motivasjon til å endre denne atferden, er et sentralt tema i all behandlingslitteratur om denne gruppe menn. I hvilken grad han tar ansvar for den skade volden har påført barna er i mindre grad fokus i denne litteraturen (Råkil, 2006). Mange vil mene at det er innlysende at hvilken grad han tar ansvar for volden bør vurderes når barnas beste skal vurderes. Realiteten, ut fra vår erfaring, er at det ikke er slik. Det blir isteden et fokus, i barnevernundersøkelser og i barnefordelingsaker, på hvem som snakker sant – ord mot ord. Fordi fedre i disse situasjonene kjenner seg ekstremt presset, og opplever at de har mye å tape, gjør de mye for å fremstille seg i et positivt lys.

I Espen Lundgren Sørli's hovedoppgave i psykologi fra 2005, basert på kvalitative intervju med 7 fedre som går i terapi ved ATV, fant han at fedrene i liten grad snakket om volden, verken i sammenheng med sin farsidentitet eller identitet som mann generelt. Dette samsvarer med Eriksons (2003) og Mellbergs (2004) resonnement. Sist refererte hevder at volden og farsidentiteten fremstår som separate størrelser: "Volden merkes først og fremst gjennom sitt fravær" (s. 60). Informantene fremhever seg selv som omsorgsfulle og ansvarlige fedre, og at de har tatt ansvar for at barna ikke blir eksponert for volden. Flere av informantene setter sine ex partnere i et negativt lys som mor, og fremholder seg selv i et positivt. Samtlige informanter tar frem strenghet som et mulig negativt aspekt ved sin omsorgsrolle. Noen

betoner dette som et spesielt problematisk område, hvor kontroll og dominans, og liten toleranse i forhold til barna står frem. To av fedrene mener at volden har påvirket barna. De andre 5 mener at barna ikke har sett eller er blitt påvirket av volden, noe som er i tråd med et generelt klinisk inntrykk og undersøkelser; at fedre underestimerer betydningen av volden sterkt. Forskningen viser at barna er til stede og enten ser, hører eller på andre måter sanser volden i 80 – 95 % av voldsepisodene (Geffner et al, 2003). I studiet til Almqvist & Broberg (2004), av 86 barn og 53 mødre på et krisesenter i Göteborg, rapporterte 77 % av barna at de hadde vært til stede i samme rom som mishandlingen av mor skjedde.

Generelle karakteristika ved menn som utøver vold mot partner

Flere studier de siste årtier har fokusert på hvilke karakteristika som særpreger gruppen menn som slår sine partnere. Et viktig funn er at det ikke er noe enkeltstående psykologisk profil som gjennomgående karakteriserer alle utøvere (Hamberger & Hastings, 1991, Gondolf, 2002). Variasjonen utøvere imellom er stor på område, som personlighetsvariabler, sosiale variabler (som tap av jobb, konkurs), sosioøkonomisk status, rusproblemer, diverse oppveksterfaringer etc. Gjennom de siste tiår er det gjort en rekke forsøk på å dele inn voldsutøvere i ulike grupperinger, med den hensikt å kunne tilby bedre forståelses- og behandlingsmodeller (Dutton, 1995, Gottman et al, 1995, Gondolf, 2002). I hver enkelt sak der voldelige fedre og omsorg for barn skal vurderes, må dette gjøres individuelt, og ikke uten videre ut fra generell kunnskap om utøvere.

De mest konsistente funnene en finner, som gjelder for en stor andel av utøvere er:

1. **Mange, minst 60 %, har en oppvekst med vold i egen familie** (Bower & Knutson, 1996). Flere har pekt på sammenhengen mellom en oppvekst med vold og en streng disiplinær holdning til oppdragelse av egne barn (Bower & Knutson, 1996). I klinisk praksis ser vi ofte tydelige sammenhenger mellom en oppvekst med vold og voldsutøvelse. På Alternativ Til Vold har forskere ved NKVTS gått gjennom journalene systematisk og funnet at 64 % av alle menn (representativt utvalg) som har gått i terapi på ATV har en oppvekst med vold i egen familie (Askeland & Evang, 2006). Vi mener det er vesentlig å tydeliggjøre voldserfaringer i voldsutøvers egen oppvekst når omsorgrollen for barn skal vurderes. Hvordan har denne volden sett ut? Har han fått hjelp til å bearbeide disse erfaringene? Når vi får informasjon om fars voldsutøvelse mot mor, og kanskje mot barnet selv, og vi samtidig finner ut at denne

far har en oppvekst med vold, er det all grunn til å være sterkt bekymret for barnets omsorgssituasjon.

2. **Det er en relativ stor sammenheng mellom rus og vold, selv om sammenhengen ikke er entydig** (Tolmann & Bennett, 1990, Lee & Weinstein, 1997). I review artikkelen til Tolman & Bennett (1990) finner de at det spesielt er den mest alvorlige volden som er assosiert med rus. Det påpekes av flere at sammenhengen mellom rus og partnervold er kompleks og ikke entydig. Noen utøver vold både i rus og i situasjoner der de ikke har tatt rus. Noen utøver vold bare i situasjoner uten rus, andre bare i situasjoner med rus. Vi ser også hos fedre hvor både rus- og voldsproblemer er tilstede at disse vanskene forsterker hverandre, gjennom felles psykologiske mekanismer. Vold fører til mer rus og rus fører til mer vold. Rusatferden må vurderes i sammenheng med voldsatferden når fedres omsorg for barn skal vurderes. Rusatferden i seg selv vil selvsagt også være bekymringsfull for barns omsorgssituasjon.
3. **En relativt stor andel av mennene kvalifiserer til alvorlige diagnoser innenfor ICD10 og DSM IV.** Avhengig, narsissistisk, borderline og antisosial personlighetsforstyrrelser fremheves, og angst- og depresjonsproblemer (Tolman & Bennett, 1990).

Jeg vil knytte noen kommentarer til det siste punktet her. Ptacek, (1988) argumenterer for at det vil medføre alvorlige implikasjoner å definere voldsutøvere som "syke" fordi vi da fratrar disse ansvaret for volden. Mange feministiske og sosiokulturelle teoretikere har argumentert for det samme og ønsker i stedet å fremme mer kultur relaterte forklaringsmodeller hvor bl.a. makt, kjønn og klasse er sentrale elementer. Det argumenteres her for at assosiert psykopatologi hos menn som utøver vold mot partner ikke bør forstås som isolerte forklaringsmodeller for voldsatferd, men at vold må sees i sammenheng med en utvidet forståelse av hvordan individuell atferd utformes i en kontekst av sosiale og kulturelle føringer innenfor et mannsdominert samfunn (Tollman & Bennett, 1990). Jeg er enig i at sammenhengen mellom psykiske vansker og vold ikke på noen måte er en til en, og at den kulturelle konteksten må trekkes inn for å forstå sammenhengen mellom disse atferdsdimensjonene. Likevel opplever jeg at mange forskere innenfor den feministisk relaterte tradisjonen underkjenner menns psykiske vansker til grunn for voldsatferd, da dette antas å frata mennene ansvar for volden. Dette berører våre grunnleggende tanker om utvikling av psykologiske vansker, og hvordan disse oppstår og relateres i all sin kompleksitet til atferd, tanker og følelser. Når en far viser voldelig atferd i sin familie, og gjennom denne

atferden skremmer sin partner og barn på en grunnleggende måte, gir det oss informasjon om at denne faren har alvorlige atferds- tanke- og følelsesmessige vansker som må vurderes relatert til omsorg for barna. Om konklusjonen er at det overveiende er kulturelle føringer som styrer denne atferden, eller individuelle utviklingsmessige vansker, er det uansett destruktivt for barnet. Det individuelle ansvaret for å ikke skremme eller skade sine barn, mener jeg ikke blir svekket selv om vi finner at mange voldelige fedre har alvorlige psykiske vansker. Spørsmålet er om ikke psykiske vansker i større grad skulle bli evaluert systematisk hos fedre vi vet har brukt vold mot partner, siden disse vanskene i så stor grad er assosiert med utøvelse av vold. Da vil det ikke bare være volden i seg selv som er utslagsgivende for hvilken omsorgsfunksjon denne faren bør ha i barnas liv, men også hvordan han fungerer generelt på mange psykologiske dimensjoner. Strategisk tror jeg da at flere barn i sterkere grad vil bli beskyttet for ytterligere vold.

Einat Peled (2000) minner oss om at voldelige fedres omsorgsatferd i liten grad er direkte studert, og at vi i stedet i stor grad må bygge vår kunnskap fra studier som ikke har omsorgsatferd overfor barn som direkte fokus. Jeg tenker likevel at det vi vet om fedre som bruker vold generelt bør gjøre oss nysgjerrige på deres omsorgsatferd overfor barn. Det er også mye forskning som viser at fedres voldsatferd mot mødre er en klar risikofaktor for annen destruktiv atferd overfor barn, som direkte vold mot barna, seksuelle overgrep, rusmisbruk, og/eller alvorlige psykiske vansker (Geffner et al, 2000, Geffner et al, 2003, Børve, 2007). Det generelle bildet som fremkommer av forskning på menn som utøver vold mot partner, med hensyn til personlighetskarakteristika er: Det er menn med lav selvtillit, de viser lite tillit til andre mennesker, de er sårbare for krenkelser, de er avhengige av sin partner, og de har lav terskel for å reagere med sinne og aggresjon når følelser av redsel, sorg og avmektighet oppstår (Gondolf, 2002). Flere finner at barna blir brukt for å understøtte deres egne behov, og at det oppstår en personlig krenkelsesfølelse når barna ikke gjør det de ønsker. Noen påpeker deres mangel på empati for andre generelt og setter dette i sammenheng med den empati de selv er blitt vist som barn (Guille, 2004). Fedre med rusproblemer har mange likhetstrekk med fedre med voldsproblemer (Lee & Weinstein, 1997). Både rus og vold er skremmende for barn, og skaper en emosjonell avstand til barnet, som barnet må regulere sin atferd i forhold til. I mange barns liv vil det være både rus og vold. West & Printz (1987) fant i deres oppsummeringsartikkel at forskningen i stor grad støttet assosiasjonen mellom fedres alkoholproblemer og vansker hos deres barn. De vanligste vanskene barn med denne erfaring

viste var: 1) Hyperaktivitet og atferdsproblemer. 2) Rusatferd, kriminalitet og vagabondering fra ungdomstid av. 3) Lavere kognitiv fungering enn andre barn. 4) Sosial utilstrekkelighet i venne og skolemiljø. 5) Somatiske vansker. 6) Angst og depressive tilstander. 7) Barna blir bovergripere/mobbere selv i større grad. 8) Fungerer lite funksjonelt i familiesettinger. De mest vanlige følgene her var atferdsvanskene, ved siden av angst- og depresjonsproblematikk. Dette bildet samstemmer svært godt med den forskningen vi kjenner til om hvilke følger fedres voldsatferd mot mødre har for barns liv (Graham-Bermann & Edleson, 2001, Geffner et al, 2000, Onyskiw, 2003, Børve, 2007). Skadevirkningene hos barn vil vi oppsummere i en egen bulleteng som kommer parallelt med denne (Børve, 2007), og jeg viser derfor til denne. Vi viser også til vår første bulleteng i prosjektet, formulert av Magne Raundalen og Per Isdal (2004). Kort oppsummert viser forskningen:

- Ca 40 % av barn som lever i familier med vold mellom foreldrene kvalifiserer for en psykiatrisk diagnose, enten i form av alvorlige atferdsmessige og/eller emosjonelle vansker. Flere av de som ikke kvalifiserer til en diagnose i øyeblikket vil utvikle alvorlige psykiske vansker senere i livet.
- For barn å ha en mor som er livredd, og en far som de selv er livredd, gjør noe med tilliten til andre mennesker og til verden generelt. Mange barn utvikler tilknytningsproblemer, som har alvorlige implikasjoner for muligheten til å mestre sosiale relasjoner senere i livet.
- Barna påføres traumer, både i klassisk terminologi (type 1 traumer) og komplekse traumer (type 2 traumer). I barnas liv ser vi de vanlige etterreaksjonene som er beskrevet for type 1 traumer, som gjenopplevelser av traume, unngåelse, nummenhet m.m. Og videre ser vi følgene av type 2 traumer, i all sin kompleksitet.
- Forskning de senere år har vist at barns hjerneutvikling blir alvorlig skadet dersom de er utsatt for alvorlige traumer og kronisk stress gjennom oppveksten. Spesielt sårbare er de minste barna for slike skader.
- Går vi mer inn i de atferdsmessige konsekvenser for barna finner vi:
 - De viser i mye større grad utagerende atferd, som aggresjon og vold mot andre barn, uro og oppmerksomhetsproblemer, og vagabondering, kriminalitet og rusatferd. Etter 10 års alder er denne atferden mer vanlig å se hos gutter.

- De viser også i mye større grad innagerende atferd som sosial tilbaketrekning, depresjon, angst, spiseforstyrrelser, tvangstanker m.m. Fra 10 års alder er denne atferden mer vanlig å se hos jenter.
- De har i større grad lærevansker.
- De har i større grad relasjonelle vansker i skole og vennemiljø
- Flere andre forhold er blitt beskrevet overfor denne gruppe barn:
 - De blir mer syke pga svekket immunsystem
 - Svært mange av dem sliter med sengevæting langt opp i barneårene
 - De fleste barna har mye mareritt og mange har dårlig søvnkvalitet
- Barna påvirkes og viser ulike former for skader i ulike alderstrinn. De minste barna, de som er blitt påført volden allerede fra fødselen – eller unnfangelsen, blir mest skadet.

Hva forteller barna selv om far

Både i Barnevernloven og Lov om Barn og Foreldre (Barneloven) heter det at barn skal høres, og at barns stemme skal ha tyngde og betydning når omsorgssituasjonen deres skal vurderes, spesielt fra 7 års alder. Enkelte studier har i de siste 10 årene fokusert på barns egne ord og opplevelser om volden og livet i familien. Det er mange fellestrekk som fremkommer i disse studiene, og som blir bekreftet av de kliniske erfaringene vi har gjort oss. De neste punktene oppsummerer disse studiene og egne kliniske erfaringer i prosjektet, både om hva barn uttrykker om sin livssituasjon generelt og om forholdet til voldsutøvende far spesielt (Blanchard et al, 1992, Erickson & Henderson, 1992, Peled, 1998, Mullender et al, 2002, Allen et al, 2003, Mullender, 2006).

Barn er uttrygge.

Gjennomgående fremkommer det beskrivelser av at barn kjenner seg kronisk uttrygge i familier med vold. Bekymring, redsel og opplevelse av å være i en terrorsituasjon blir beskrevet av mange. Fars voldsatferd representerer en potensiell fare for barnet hele tiden. Volden gjennomsyrrer all samhandling og blir en grunnleggende dimensjon som barnet organiserer sin atferd i forhold til. Fedres vold utspiller seg på forskjellige måter, men alle barn lever med stresset og muligheten for ny vold.

Barn blir traumatiserte.

Barn forteller om bilder, lyder og inntrykk rundt episoder med vold som følger dem, og dukker opp i ulike situasjoner. Barn forteller at de blir redd når noen roper eller viser sinne, eller når de kommer i situasjoner som på en eller annen måte minner dem på voldsepisodene. De skremmende bildene og inntrykkene kan ofte dukke opp i situasjoner de ikke ønsker, eksempelvis i vennemiljø og på skolen. Flere kvalifiserer til post traumatisk stress syndrom diagnose (PTSD).

Barn prøver å overleve

Barn forteller historier om hva de gjør under voldsepisoder, og hva de gjør generelt for at far ikke skal bli sint igjen (Allen, 2003). Enkelte barn viser biologisk betinget overlevelsesatferd i form av "frys, kamp eller flykt" under voldsepisoder. Og sliter ofte med skyldfølelse etterpå pga måten de handlet eller ikke handlet på. Ulike disosiative strategier som ut av kroppen opplevelser, og følelse av å ikke være til stede, blir formidlet av flere. I familielivet generelt formidles et mangfold av måter barnet prøver å regulere volden, fra utagering til tilbaketrekning, mekle mellom mor og far, prøve å være så snill og pliktoppfyllende som mulig, utvikle intrikate fantasi historier og figurer som representerer trygghet, ulike former for kontrolltanker/kontrollatferd (forløper for tvangstanker/tvangsatferd), etc. I tråd med Eva Axelsens tenkning er det nærliggende å se at disse nødvendige overlevelsesstrategier over tid kan omformes til psykiske vansker og destruktiv atferd (Axelsen, 2001).

Konsekvenser i venne- og skolemiljø

Volden, stresset og uttrykgheten påvirker barnas håndtering av skole- og vennemiljø. Barna forteller at de ikke vil ta med venner hjem fordi de er redde for at foreldrene skal begynne å krangle, eller fordi de er usikre på om pappa kan bli sint igjen. Noen barn forteller at pappa ikke vil at de skal besøke venner, men være hjemme alene. På skolen spiller hele registeret av barns vansker seg ut, ut fra hva barna selv forteller. Noen klarer ikke konsentrere seg om det som skjer i undervisningen. Noen blir sterkt urolige av alle inntrykkene som en skole- og klasseroms situasjon innebærer. Andre forteller om at de stort sett er stille og tilbaketrukket. Mange opplever å bli mobbet mye på skolen. Noen blir anklaget for å mobbe selv eller plage eller utøve vold mot medelever og lærere. Når atferden som spiller seg ut i venne- og skolemiljø tar form av sinne, aggresjon og vold sitter barna ofte igjen med opplevelsen, ut fra tilbakemeldinger fra omverden, at de er "dårlige mennesker". Vi kan reflektere over hvilke fremtidsutsikter denne utvikling baner vei for. En tankevekkende erfaring her er at så mange

av disse barna forteller at de ikke snakker med noen på skolen om disse erfaringene. Enda mer urovekkende er det at så mange av de barna som er i hjelpsituasjoner hos PPT, hos helsesøster eller på BUP også forteller at volden og utryggheten hjemme ikke blir spurt etter eller snakket om.

Om skam og skyld, og den store hemmeligheten.

Hos alle barn vi møter er skyld og skam et tema. Barn intervjuet i undersøkelser uttrykker det samme. Ofte refererer barna direkte til at foreldrene trekker inn barna selv som tema når de krangler, og at barna knytter dette til volden som utøves. På den andre siden er det å ta skylden på sine skuldre en opplevd mulighet til å ta kontroll over en situasjon. Gjennom ulike former for atferd og ritualer kan barna da gjøre noe for å regulere volden. Når dette ikke hjelper prøver barna på sitt kreative vis hele tiden ut nye strategier for å få slutt på volden, eller gjøre verden mer predikerbar og trygg. Noen av de mest skadde barna vi har møtt fremstår som sterkt deprimerte, passive og likegyldige. Kanskje disse har gitt opp å prøve å regulere volden, eller de erfarer at det ikke er mulig, og overlever da i form av resignasjon og tilbaketrekning fra en utrygg verden. Halldis Leira (2003) fremhever at hemmeligholdelsen av disse barnas erfaringer, både innad i familiene og i samfunnet generelt, innebærer ugyldiggjøring av disse erfaringene. Når viktige erfaringer blir ugyldiggjort, ikke sett, ikke snakket om eller ikke forklart blir disse erfaringene en del av barnets selvbilde. Erfaringene blir barnets individuelle problem, eller en del av hvem barnet er. Smerten, avmakten, skylden og skammen gir grobunn for utvikling av psykologiske vansker. Nesten alle barn vi møter uttrykker at de trodde at de var de eneste som hadde det slik som dem. Hvordan skulle de tro noe annet?

Hvordan opplever barna far og mor?

Far er kilde til smerte, redsel og utrygghet

I dette følelsesmessige kaoset sliter barn med å få tak i sammenhengene i det som skjer i familien. Mange barn forteller at far utgjør en kilde til smerte, redsel, oppgitthet og skuffelse. Mange barn formidler at noe av det verste er fars skiftende humør, og plutselige sinne. I en amerikansk intervjuundersøkelse av 54 barn (McGee 2000) forteller barna at denne type atferd er noe av det mest skremmende hos deres fedre. Barna formidler her at de pga høy angst gjør alt for ikke å provosere far når de er sammen med han. Mange av disse barna

formidler samtidig at de deler gode opplevelser sammen med fedrene, men at de aldri føler seg helt trygge.

Barn sliter med hvem de skal holde med; far eller mor

Ofte sliter de med lojalitetstema mellom foreldrene; hvem de skal holde med i konfliktene.

Noen barn, i større grad de eldre barna, har klare bilder av hvem som har gjort det vanskelig i familien. De anklager far for volden og forsvarer mor som utsatt. De kan med klare ord fortelle om hvor uttrykke de er på far – som et barn uttrykte det; ”jeg hater det blikket hos han, og det har han nesten hele tiden”. Mange av disse barna er redde for si dette direkte til far.

Andre barn anklager mor for å provosere far, eller for å ha skyld i det negative som skjer i familien. I en større undersøkelse fra krisesentre rapporteres det at 34 % av guttene og 20 % av jentene i utvalget bekrefter at de er enige i påstandene om at kvinner må regne med å bli slått dersom de gjør menn sinte, og at det kan hende de fortjener det (Mullender et al, 2002). Noen mødre blir sterkt anklaget av sine barn når hun forlater hjemmet, og dermed bryter opp familien. Enkelte av disse barna identifiserer seg med far og bruker samme ord og vendinger som far for å beskrive hvor håpløs mor er. Noen av disse viser sterke antipatier og forakt mot mor. Noen barn er sinte på mor fordi hun ikke har gått fra far, eller klart å beskytte dem. Barna uttrykker ofte at de både er glad i far og redd ham på samme tid.

Barns konfliktfylte følelser for far er lite integrerte

Enkelte barn hater faren sin og ønsker aldri å se ham igjen. Noen er veldig redd far og gjør alt han vil for at det skal bli tryggere for dem. De barna som er mye direkte involvert i volden og/eller blir slått selv, har en tendens til å være mer angstaktivert hele tiden. Noen barn, som i mindre grad er direkte involvert i volden, kan uttrykke at far er håpløs, men at han har sine gode sider og at de ikke er redd ham. Søsken kan ha ulike holdninger og meninger om sine fedre, og ulike strategier for hvordan løse sine følelsesmessige dilemmaer. Svært få barn har i utgangspunktet, i undersøkelser, og når vi møter dem, et integrert forhold til far (Mullender et al, 2002, Almqvist & Broberg 2004). Han er enten ”skremmende og vanskelig” eller ”god”. Ofte velges kategorien god, og den destruktive atferden blir omskrevet, unnskyldt eller ignorert. Mange barn forteller at de er glad i sine fedre, tross volden, og viser til alle deres gode sider. Barn som like etter akutte voldsepisoder blir brakt i sikkerhet på et krisesenter er ofte svært negativ til far akkurat der og da, men positiv til han etter en stund – etter de første telefonene, gavene og lovnadene. Flere barn som ikke har sette sine fedre på en stund, etter

voldsepisoder, sier de savner samvær med far, mens andre uttrykker at de både frykter å møte far, og gleder seg på en gang.

Barns bilde av far endrer seg gjennom et behandlingsforløp

Som det fremkommer i avsnittet over endrer barns bilde av far seg over tid. Hva barn tenker om sine fedre er med andre ord ikke nødvendigvis en stabil beskrivelse, men må sees ut fra den konteksten barn lever i. Vår erfaring er at vi får et mer utfyllende bilde av hva barna har erfart, og hva de ønsker, når vi arbeider med dem over en periode. Like etter et dramatisk brudd med voldsutøvende far vil barn ofte uttrykke sterk redsel og negative følelser og tanker om sin far. Når de møter oss behandlere, en stund etter den akutte krise, vil mange uttrykke: ”jeg vil til pappa”. De samme barna kan på et senere tidspunkt uttrykke mer bekymring og et flersidig forhold til sine fedre. Dette handler om flere forhold. Barn, som voksne, vil være i krise når de erfarer vold i familien og/eller når de flykter med ene forelder fra vold. Ut fra det vi kjenner til fra krise og traumepsykologi vil barn i denne fasen være preget av indre kaos, smerte og forvirring (Dyregrov, 2000). Senere, etter at barnet er tryggere, og har fått mulighet til å snakke om sine erfaringer, vil det være lettere for dem å gi oss et bilde av sine erfaringer og deres tanker om sine fedre. Et viktig stikkord her er sikkerhet. Dersom barnet har fått hjelp, og informasjon om at både dem selv og den utsatte forelders sikkerhet er tatt vare på, vil det være mulig for dem å uttrykke genuine tanker om sine nærmeste. Så lenge barnet er utsatt for en eller annen form for trussel, er dette ikke mulig.

I møte med rettsapparatet kan vi bli beskyldt for å påvirke barnets ønsker i barnefordelingssaker, spesielt av voldsutøvende far og hans advokat. På samme måte som mødre kan bli utsatt for å ”plante” negative bilder av fedre inn i hodet på barna, og sette de opp mot han, kan vi hjelpere bli anklaget for det samme. Dette er en viktig faglig og etisk diskusjon vi ikke kan unnlate å ta stilling til. Hjelpere som møter barn med vold- og overgrepserfaringer må ha god kunnskap om sin egen rolle i forhold til barnet, og de minner og ønsker barnet uttrykker. Samtidig vet vi at fedre i rettssaker, sammen med sin advokat, bruker de midler han har til rådighet, for å underminere barnets ønsker dersom disse ikke er i tråd med hans vilje. Følgende kan illustrere dette:

En far til en gutt på 7 år vi arbeider med, uttrykte at vi snakket så mye om volden med gutten at gutten til slutt ville bli ”hjernevasket” til å tro at far hans var farlig og voldelig. Denne faren snakket med gutten sin om dette (samvær med tilsyn,

dokumentert svært alvorlig voldsatferd), og vi ble i prosessen vitne til en gutt som ble utsatt for sterk påvirkning fra mor, fra far og fra oss og andre hjelpere om hvordan virkeligheten henger sammen. Denne faren brukte forvirringen som barnet hans uttrykte til å alliere seg med gutten mot mor og alle hjelpere rundt familien.

Dette eksempelet illustrerer kompleksiteten i det å vurdere fars omsorgsrolle ut fra det barna selv uttrykker. Ingen er uenig i at barn skal høres, men jeg mener det i mange saker legges for liten vekt på omstendighetene rundt det barn uttrykker i enkeltsamtaler eller dommeravhør. Ikke minst vil barn ofte når de uttrykker seg bære på en grunnleggende uttrygghet om hva de kan si. Mange uttrykker i terapi at de er redde for hva far vil gjøre når han får vite hva de har sagt. Selve skaden på barnet kan dessuten ta former som gjør at barn ikke husker det som har skjedd, ved eksempelvis avspaltede minner når tema er far og vold. Vi tenker også at barn, eller vi mennesker generelt, har iboende ønsker om at de nærmeste skal være der for oss, som trygge omsorgspersoner som elsker oss. Det skal mye til for at vi gir opp tanken om anerkjennelse, trygghet og kjærlighet fra våre foreldre. En vennlig stemme fra en far i telefonen kan være nok til at disse følelsene og lengslene aktiveres hos barn. Og da kan den skremmende siden ved far bli borte, eller stå i fare for ikke komme til uttrykk.

På den andre siden kan vi heller ikke se bort fra at barn faktisk kan være rimelig trygge på sine voldsutøvende foreldre, og at det de uttrykker er ekte og genuint, og ikke bør fortolkes som barnets feiloppfattelse eller uttrykk for barnets begrensninger i det å forstå og se sammenhenger i eget liv. Når jeg har opplevd at barn uttrykker at de er grunnleggende trygge på fedre som har utøvd vold mot barn, er det særskilte forhold til stede: 1) Han har ikke vist den alvorligste form for vold. 2) Han har ikke også slått barnet direkte. 3) Han har søkt og fått hjelp for sine voldsproblemer. 4) Han er i stand til å snakke med barna sine på en god måte om volden.

Bruddsituasjonen

Selve bruddsituasjonen er viktig å se nærmere på fordi menn som har utøvd vold mot partner i en relasjon, mer enn noen gang viser voldsatferd i denne fasen (Bancroft & Silverman, 2002, Hart, 1990). Hart konkluderer med at mishandlede kvinner i en bruddfase blir utsatt for 14 ganger så mye vold som mishandlede kvinner som fortsatt bor med voldsutøver. Barna er ofte vitne til denne volden, fordi den som oftest skjer ved overlevering og henting av barna ved samvær (Peled, 2000). Det er mange forklaringsmodeller til grunn for dette. Den mest

nærliggende er at et brudd representerer en alvorlig krise hos alle i familien, og at den avmakten, det psykologiske kaoset og den smerten som fedre opplever i denne situasjonen, håndteres med aggresjon og vold. For fedre som har vist vold i situasjoner der de kjenner seg avmektige og redde, og/eller har etablerte tillærte handlingsstrategier for å kunne kontrollere og dominere sine omgivelser, representerer bruddsituasjonen den ultimate krise, som utløser det mest destruktive hos disse fedrene. Jeg tenker vi beveger oss på farlig vei dersom vi forklarer voldsatferden med selve bruddsituasjon. Som om dette er en unntakstilstand der alle fedre, mer eller mindre, kan bli voldelige og destruktive ved brudd. Slik er det ikke. De aller fleste fedre klarer å stå gjennom et brudd uten bruk av vold (Bancroft & Silverman 2002). Det er likevel verdt å merke seg at i enkelte fedres liv oppstår den første voldsepisoden ved bruddet. Dette gir oss informasjon om at dette kanskje er en far som har stor grad av kontroll på voldsatferd generelt, og at dette i et barneperspektiv kan innebære noe kvalitativt forskjellig fra en pappa som har slått mamma gjentatte ganger i samlivet. Vi må her ikke glemme at selv om den første voldssituasjonen skulle komme i bruddsituasjonen, kan denne ha en grensesprengende betydning for barnets opplevelse av trygghet overfor denne faren.

Ut fra kliniske erfaringer ser vi at volden kan fortsette i barns liv på mange måter etter et brudd. En mindre gruppe menn utøver så alvorlig vold både før, under og etter brudd, at mor og barn blir vurdert å ha behov for skjult adresse, voldsalarm og andre sikkerhetstiltak iverksatt av politi og barnevern. Vi har erfart at volden skal være svært alvorlig før disse tiltakene blir iverksatt. En forutsetning for at dette skal skje er at hjelperne som møter mødrene og barna spør etter og ser volden. Mødrene og barna vil ofte, også i ekstreme tilfeller, ikke fortelle om volden av seg selv. De fedrene det her er snakk om blir i litteraturen ofte betegnet som "stalkers". Noen vil hevde at dette er fedre med klare personlighetsforstyrrelser (Bancroft & Silverman, 2002). De utøver en svært intens, truende, brutal, terroriserende, utholdende og oppsøkende form for vold. Ofte klarer de å vekke sterk angst hos mødre, barn og også hjelpere, med sterke meldinger om mulighet for drap eller selvmord. Noen av disse fedrene får til tross for den alvorlige volden, og til tross for besøksforbud mot mor, samvær med sine barn. I disse sakene ser vi at barna noen ganger blir brukt som brikke, av både mor, hjelpere, politi og rettsapparat, til å "roe ham ned" slik at han ikke skal skru seg opp til å virkelig bli farlig. Er dette en god strategi i et barneperspektiv? Vil dette hjelpe barnet på lang sikt? Jeg mener et utvetydig nei - fordi de fedrene som viser denne atferd også gjennom sin atferd viser sine begrensninger i affekttoleranse og stresshåndtering. Hvordan tenker vi at de håndterer barns naturlige atferd, og stress knyttet til samspill med

barna? Hvordan håndterer de barns sinne, barns bråk og barns tendens til å ikke alltid gjøre det som forventes av dem?

Det er all grunn til å være bekymret for omsorgsrollen til disse fedrene, og at alternativet på sikt enten er ikke samvær eller samvær med tilsyn. Om disse mennene skulle velge å gå i terapi, noe vi ser at få i denne gruppa gjør, kan samværet revurderes over tid. Vi har i praksis sett at mange av disse sakene ender med at fedrene får vanlig samvær med barna. En undergruppe fedre kan i det skjulte vise sterkt destruktiv "stalking" atferd, men på en intrikat og skjult måte, slik at hjelpere og rettsapparat ikke legger merke til denne atferden. Dette er noen av de vanskeligste sakene vi har. Disse fedrene kan utvise så stor grad av kontroll i det offentlige rom, og på en slik måte at verken barn eller mor blir trodd. Ofte er de veltalende, har høy utdanning og fremstår som svært modne og reflekterte. Og som hjelper kan vi da i retten stå i fare for å fremstilles som "forført av mor". Et eksempel kan illustrere disse voldsutøverne:

Vi møtte tre barn og deres mor etter at de hadde bodd 2 måneder på et krisesenter. Barnas far var lærer i bygda. Han holdt tale hver 17. mai og han var trener for et lilleputtlag i forball. Mange i bygda hadde mye godt å si om han. Mor derimot, stilte mange seg spørrende til, siden hun viste seg så lite ute i bygda. Få kjente til hennes liv. Barna og mor forteller om svært grov og systematisk vold over lang tid. Barna har en eldre bror som døde av en overdose, 18 år gammel. Den ene søsteren forteller at far utsatte denne bror for seksuelle overgrep gjennom mange år. Barna forteller alle om alvorlig vold mot mor og dem selv. De forteller om sosial isolasjon og mangel på venner, om en far som tvang dem til ikke å snakke ved middagsbordet, om alle slagene mot dem selv, om da de trodde han skulle drepe dem alle sammen og om de seksuelle overgrepene. De forteller også om en far som er som "natt og dag" når de var alene med han og når det var andre til stede. Alle barna slet med alvorlige psykologiske vansker.

For mange, også hjelpere og aktører i retten, vil det være vanskelig å forstå og tro på at fedre kan vise seg frem så forskjellig i møte med andre mennesker, i kontrast til det bildet som de utsatte barna og mor forteller om. Denne faren stilte i pene klær i retten. Han snakket rolig og sammenhengende, og uttrykte respekt for mor og for barna. Han snakket overbevisende om sin uskyld i retten, og gråt på en måte som ville få de fleste av oss til å kjenne på empati for ham. I motsetning til mange andre barn i tilsvarende situasjoner hadde disse barna delvis god

dokumentasjon på volden, som det var mulig å spore tilbake til. Det var legejournaler hvor det ble stilt spørsmål ved gjentatte fysiske skader på mor og barna. Barna hadde mye fravær fra skolen, og fikk ikke møte andre barn. Dette kunne dokumenteres. Når slekt og naboer kunne vitne om hendelser og bråk i huset de bodde over år, forsterket dette inntrykket av at det barna fortalte om faktisk hadde skjedd. Dessuten hadde både mor og barna hjelpere som på en faglig god måte kunne vitne i retten for dem. Mor og barna vant derfor gjennom i retten med alle sine ønsker. De ønsket ikke ha mer kontakt med denne far.

De fleste fedre som har utøvd vold er ikke i terrenget som er beskrevet over, men det kan selvsagt være vanskelig å skille mellom grupperingene. Et utall forsøk er gjort på å gruppere utøvere, noe som går ut over rammene for denne fremstillingen (Gondolf, 2002). Jeg vil i stedet fokusere på den "vanlige" voldsutøvende far. Med "vanlig" i denne sammenheng mener jeg fedre som har utøvd vold mot mor over tid. Barna har levd i disse familiene og erfart volden gjennom alle sansemodaliteter. Ca halvparten av disse mennene utøver også vold direkte mot barna (Straus, 1983). Etter volden er de ofte lei seg for det de har gjort, og ber mor og barn om tilgivelse, og lover at det ikke skal skje igjen. I en bruddfase utøver disse fedrene mer og alvorligere vold som gruppe, aktivert av stresset og avmakten som bruddet utløser. Jeg vil se nærmere på de ulike måtene volden kan fortsette i barnas liv, ut fra våre egne kliniske erfaringer:

- Som vist til over fører selve bruddet til mer vold generelt, og desto mer eksponering for barna i denne fasen.
- I det kliniske eksempelet i innledningen til dette skrevet illustreres en gutt som blir utsatt for direkte vold etter bruddet mellom mor og far. Volden fra far til mor ble "overført" til gutten når mor ikke lenger var til stede.
- En jente på 10 år fortalte at hun hadde sett sin far slå sin nye samboer. Denne jenta ble med andre ord utsatt for nye vitneerfaringer ved samværsbesøk hos far og hans nye samboer. Mange fedre som utøver vold i et forhold vil utøve vold i det neste forholdet, men ikke alle (Bancroft & Silverman`s bok (2002)).
- Mange barn forteller at de er uttrygge for at far skal bli sint igjen på den "farlige" måten når de er sammen med ham under samvær. De formidler at de tilpasser seg samværet med far på ulike måter for å unngå ny vold.

- Spesielt vanskelig er dette for barn som har fedre, og kanskje mødre, som aldri har snakket med dem om volden. De kan i slike situasjoner ha hele sitt fareberedskap aktivert når de møter far.
- Mange uttrykker følelsen i retning av å bli brukt som brikke i forhold til hans hat/bitterhet mot mor. Samtlige i en jentegruppe med ungdommer på ATV uttrykte dette om sine fedre. Disse fedrene hadde som fellestrekk at de aldri hadde søkt hjelp for voldsproblemet sitt. Jentene opplevde å være utsatt for en form for psykisk vold av sine fedre, gjennom at fedrene fremstilte seg som offer og ikke tok ansvar for det de hadde gjort. Erfaringene jentene hadde var noe forskjellig. To av jentene opplevde at far brukte dem til å komme i kontakt med mor igjen. En jente opplevde at hennes far ønsket å krenke og såre mor gjennom henne, og at han spesielt var opptatt av om hun hadde møtt en ny mann. En jente møtte en far som var sterkt deprimert og som snakket mye om å dø, fordi mor hadde ødelagt livet hans. Denne faren drakk mye alkohol når hun var på besøk.
- Jentene i denne gruppa uttrykte også både sorg, tristhet og skuffelse over at fedrene ikke kunne uttrykke forståelse for hvordan de hadde hatt det i familien når volden skjedde.

Bancroft og Silverman (2002) har skrevet en glimrende bok om voldelige fedre som omsorgspersoner. Denne kan anbefales for de som ønsker et inngående bilde av hvordan voldsutøvende fedre kan fremstå i retten, og hvilke verdier og holdninger han representerer for sine barn. En oppsummering av sentrale funn og synspunkt i denne boka er lagt ved som vedlegg i bulletengen.

Hvorfor stiller vi ingen krav til voldelige fedre for samvær med barna etter brudd?

I mange rettsfordelingssaker vil volden ikke bli et tungtveiende tema i rettens behandling av foreldrerett, bosted og samvær pga manglende kunnskap om vold, og grunner som tidligere er tatt opp i dette skrivet. I flere andre saker blir vold et vesentlig tema gjennom rettsprosessen. I Norge stilles det i dag ingen spesielle krav til en far som dokumentert har utsatt mor og barn for vold, for at han skal få samvær med sine barn. I europeiske land er det ingen tradisjon eller rammebetingelser lagt til rette for at fedre som har utøvd vold eksempelvis må gå i terapi for å få full tilgang til sine barn. I enkelte land som USA, Canada, New Zealand og Australia, er det svært vanlig for rettsapparatet å kreve at fedre går gjennom et terapiprogram før kontakt uten tilsyn opprettes. Og det vil da være en hjelper som skal gi retten informasjon om hvorvidt

terapi har noen effekt i denne farens liv. En viktig grunn til at det ikke er slik i Norge er at det ikke eksisterer noe terapeutisk tilbud for retten å henvise til. De tilbudene som finnes, som ATV, tar i liten grad imot henvisninger under slike betingelser, og opererer bare i enkelte områder av Norge.

Andre land har gått svært mye lenger i forhold til sin lovgivning og praksis på dette området. I New Zealand er hovedregelen at dersom den ene forelderen har utøvd vold, får den andre forelderen automatisk omsorgsretten. Voldsutøveren får bare omsorg under tilsyn. Newzealandske myndigheter uttrykker med sin lov om vold i hjemmet at det er barnemishandling å la barn se mor bli slått av far, eller omvendt. Dersom fedre som har eksponert barna sine for vold skal få tilgang til barna uten tilsyn må de følge opp et terapeutisk program, og deres utbytte av dette blir evaluert over tid.

Når voldsatferd hos fedre er et dokumentert tema i barns liv, bør også norsk rettspraksis i større grad ta ansvar for at disse fedrenes omsorgsutøvelse blir undersøkt og evaluert. Dersom det er fare for fortsatt vold skal dette ha klare implikasjoner for hans samvær med barna. For oss er dette åpenbart og selvsagt. Hvorfor dette faktisk ikke skjer i mange saker tenker jeg ikke handler om lovteksten i seg selv (..dersom det ikke er til barns beste skal det ikke være samvær..), men om vår faglige tenkning og vurderinger rundt barnets beste. Føringerne i faglige og rettslige instanser går i retning av at det er best for barn å ha kontakt med begge foreldre, spesielt når volden ikke blir vurdert som alvorlig. Hva er alvorlig vold i disse sakene? For 20 år siden var det ingen i det internasjonale samfunnet som i det hele tatt snakket om at det å være vitne til vold gjennomgripende kan skade barn. Og at svært mange med denne type erfaring utvikler alvorlige vansker som voksne.

En gutt på 10 år, Nomer, forteller i terapiamtaler om hvordan han opplevde volden i hans familie. Far slo ikke han direkte men han så mange ganger at mor ble slått. En episode varte i nærmere en time. Det begynte med at far begynte å anklage mor for å ringe sin mor for mye. Mor hadde prøvd å si at hun burde støtte sin mor som var svært syk for tiden. Far ble sintere og sintere. Nomer forteller at han ble helt stille. Han torde ikke røre seg i det hele tatt. Inni ham var det helt kaotisk Han var livredd for hva som ville skje. Han kjente igjen blikket til far, og visste hva han kunne gjøre. Det første slaget mot mor kom like foran Nomer. Mor falt ned på sofaen. Flere slag og spark fulgte. Det rant blod ut fra nesa til mor. Far rev mors strikkejakke i stykker. Han tok

en tung vase og truet mor med å; ”slå inn skallen på deg”. Nomer forteller at bildene fra denne og andre episoder ofte dukker opp inni ham. Spesielt når han er sammen med far. Retten bestemte at Nomer skulle ha vanlig samvær med far, siden volden far hadde utøvd bare var rettet mot mor.

Gutten i det kliniske eksempelet over, ble ikke beskyttet av retten, fra mer uttryggighet og vold fra fars side. For samfunnet er det selvsagt et sterkt inngrep i menneskers liv å frata fedre å ha kontakt med sine barn, eller bestemme at samvær bare skal skje med tilsyn. Vår empati kan i slike saker like lett havne hos den faren som kan risikere å miste kontakten med barna sine, og som uttrykker intens fortvilelse over dette. Og når barna selv sier at; ”jeg vil til pappa” tror jeg vi står i fare for å miste gangsynet og vårt klare blikk på hva som er barnets beste. Hooper (1995) hevder, på grunnlag av sin undersøkelse av litteraturen om påvirkningen av skilsmisse på barn, i artikkelen: ”Do families need fathers?”, at nødvendigheten av kontakt med far er usikker. Derimot mener hun at litteraturen viser utvetydig at barn trenger at den forelder som har den daglige omsorgen må bli beskyttet og at barnet selv trenger å bli beskyttet for åpen konflikt. Hun åpner for muligheten, på faglig grunnlag, at det å stoppe samvær med enkelte fedre helt, er nødvendig og et gode for disse barna. Harne & Radford (1995) tar et sterkt standpunkt når de hevder at samvær mellom foreldre og barn på tilsynssentre eller ved vanlig tilsyn skulle vært avskaffet da barn ikke trenger, men heller tar skade av, å møte foreldre hvor slik beskyttelse er nødvendig. Forfatterne jeg refererer til i dette avsnittet mener likevel alle at fedre som har brukt vold kan endre atferd, og viser til forskning som støtter dette. De mener med andre ord at fedre som tar imot hjelp, og viser sterk motivasjon til endring, må følges opp og evalueres som omsorgsperson igjen over tid. Dette standpunktet er gjennomgående hos alle de forfattere jeg har kommet over. Enkelte påpeker at det for barn som har erfart vold av sine fedre vil være banebrytende å erfare at denne atferden faktisk har endret seg, og at de kan gjenetablere kontakt med fedre som har tatt et dyptgripende ansvar for volden, og som i den videre samhandlingen med barna er sterkt opptatt av å skape et trygt og stabilt oppvekstmiljø.

Virker terapi?

Som det fremkommer over er de fleste forfattere svært kritiske til hvordan barns rettigheter blir tatt vare på innenfor barnevernfaglige og rettslige sammenhenger. Derimot uttrykker de alle at de har tro på at fedre kan endre seg gjennom behandling. Virker denne behandlingen? Blir voldelige menn bedre fedre av å gå i behandling, enten for generelle vansker eller i spesialisert voldsbehandling? Det sier seg selv at det ikke finnes et enkelt svar på dette fordi

denne gruppe menn er svært differensiert. Det vi vet fra evalueringsundersøkelser fra terapiprogrammene generelt er at behandling hjelper mange, men ikke alle (Gondolf, 2002, Mullender & Burton, 2001, Scott & Wolfe, 2000). Fokus i disse evalueringene er ikke mennenes omsorgsrolle overfor barn, men deres voldelig atferd overfor partner. Svært få behandlingsprogram for menn har inkorporert et fedreperspektiv systematisk i sine tilnærminger til behandling (Råkil, 2006, Peled, 2000). Peled (2000) påpeker at vi har svært begrenset kunnskap om hvorvidt terapi med menn gjør dem til bedre omsorgspersoner for barna, og eventuelt hvilke undergrupper menn som ikke profitterer på denne form for hjelp. Her er det behov for mer kunnskap og ikke bare antagelser om at voldsutøvende fedre vil bli bedre fedre om de får behandling for sitt voldsproblem. En klinisk erfaring vi har på ATV er at fedre ofte blir bedre partnere etter behandling (ut fra det partnerne uttrykker selv), men ikke nødvendigvis bedre foreldre (ut fra det barna uttrykker). En erkjennelse vi har gjort på ATV er at voldsutøveres rolle som forelder alltid må inkorporeres som en integrert del av behandlingen. Dette kan bidra til å motivere mennene til i større grad å ta ansvar for sine voldshandlinger, samtidig som de systematisk får et innblikk i, og reflektert over og arbeidet med, barnets perspektiv på volden, og skadevirkningene på barnet.

Klare handlingsstrategier når vold og barn er et tema

På dette området mener jeg at det i mye sterkere grad bør være handlingsstrategier som automatisk utløses av retten og i hjelpeapparatet, slik at det sikres at barnet kan være trygt ved samvær. Tilsynsordningen, slik den har fungert de siste årene, er etter min mening sterkt kritikkverdig. Det er ingen instans som har hatt ansvaret for at samvær gjennomføres med tilsyn, og det er svært tilfeldig hvilken kompetanse den enkelte tilsynsperson har. Nå har Familievernet blitt tildelt denne oppgaven, men uten at nødvendige ressurser er blitt tildelt, for at de skal kunne utvikle nødvendig kunnskap om vold i nære relasjoner, som jeg mener er en forutsetning for at de faglig skal fylle tilsynsrollen på en god måte. Alvoret i situasjonen, og barnets rettsikkerhet, er i en slik sammenheng verdt å stille mange spørsmål ved. Det alvorlige er at det er de utsatte mødre og barn selv som ofte må legge premissene for hvilken samværsordning de ønsker eller vil godta. De står ofte svært alene i rettsforhandlingene, ikke minst innenfor de forutgående meklingsforhandlingene med fokus på forlik og enighet mellom partene, til å legge premissene for hvordan samværet skal bli. Ofte har heller ikke deres egne advokater tilstrekkelig kunnskap til å ivareta deres rettigheter og trygghet. Jeg mener at det er det offentlige, og rettens aktører, som i mye sterkere grad bør veilede og styre prosessene i barnefordelingssaker hvor vold er et tema. Pga sakenes kompleksitet bør det

være et minstekrav at sakkyndige trekkes inn av retten for å belyse påstandene eller informasjonen som fremkommer om vold i barnets liv. Vi bør også anerkjenne og legge til rette for at barn som har erfart vold også vil trenge hjelp til å få på plass alle de motstridende og konfliktfylte følelsene de opplever. Da må dette hjelpetilbudet være utbygd og allment tilgjengelig.

Hvilke faktorer bør vurderes når barnas omsorgssituasjon skal vurderes?

Hver enkelt barnefordelingssak er unik og må derfor evalueres ut fra sine forutsetninger. I dette skrevet har jeg rendyrket en innfallsvinkel hvor far har utøvd vold mot mor. Ut fra barnets perspektiv bør alle negative forhold som er ødeleggende for barnets utvikling kartlegges og evalueres, som mors eventuelle destruktive omsorgsrolle, tilstedeværelse av seksuelle overgrep, direkte vold mot barnet, rusmisbruk eller alvorlige psykiske vansker hos foreldrene. Følgende forhold bør gis et spesielt fokus i barnefordelingssaker:

1. Sikkerheten til barn og mor er overordnet når barnets beste skal kartlegges og evalueres. Ikke bare i forhold til fremtidig omsorgssituasjon for barnet, men også i forhold til metodene vi bruker for å kartlegge barnets omsorgssituasjon (Steinsvåg, 2007).
2. Når vold kommer opp som et tema, enten i form av påstander om det, eller i form av konkrete fakta, bør alltid sakkyndige med spesiell kompetanse på vold involveres i vurderingene pga sakenes kompleksitet og pga det potensielle alvoret vi da står overfor. Selv om sakkyndige er engasjert, er det nødvendig at alle hjelpere, og alle aktørene i retten/fylkesnemndene, har et høyt kunnskapsnivå om vold i nære relasjoner, slik at en kan påpeke eventuelle vurderinger som ikke er blitt gjort. På den måten kan barna i større grad sikres de beste beslutninger.
3. Barnets stemme må ha stor vekt, men må samtidig sees i sammenheng med voldens dynamikk, og alle motstridende følelser som barnet alltid har i disse sakene. Dette innebærer klare dilemmaer. En måte å avhjelpe disse er å sikre at barnet får hjelp – og at denne hjelpen blir fulgt opp over tid. Da vil barnet få mulighet til å se at det ikke er hennes/hans ansvar, at de ikke er alene om å oppleve vold i familien – og at det åpnes opp en mulighet for å sette grenser for samvær med en voldelig far. Når disse

forutsetninger ligger til grunn, vil det barnet selv uttrykker i større grad være basert på barnets egne forutsetninger, og ikke på frykt eller urealistiske forventninger.

4. Det er selvsagt viktig å vurdere alvorret i volden som er blitt utøvd. En enkelt voldsepisode i barnets erfaringsverden er kvalitativt forskjellig fra der barnet vedvarende har opplevd vold, kanskje både mot mor, søsken og seg selv. Vi vil likevel minne om at en enkeltepisode i seg selv kan ha dyptgripende konsekvenser, dersom denne er alvorlig. Og vi må vite at det å være vitne til vold er like ødeleggende og skadelig for barn som det å bli direkte mishandlet eller utsatt for seksuelle overgrep.
5. I hvilken grad tar fedre som har utøvd vold mot mor ansvar for volden? Ser de at dette har påvirket barnet, og kanskje har skadet dem alvorlig? Ser de hvordan volden mot mor har svekket hennes omsorgsrolle for barna? Tillater de at barna får den hjelp de trenger, og støtter de denne prosessen aktivt i forhold til barnet? Dersom de ikke gjør dette, er det et alvorlig varselssignal på at de har mye å skjule, og på at de ikke har barnets beste som førsteprioritet. Utøver far fortsatt vold i en eller annen form, eksempelvis ved truende atferd mot barn og mor, terrorisering av barnets omsorgsbasis, eller brudd på ulike sikkerhetsbestemmelser som er satt, tydeliggjør dette at barnet vil trenge å bli beskyttet mot denne volden.
6. Et sentralt forhold er om disse fedre aktivt har prøvd å søke hjelp, eller tatt imot den hjelpen som de har fått tilbud om. Finnes det noen indre motivasjon til å gjøre det som skal til for å få kontroll over egen voldsatferd, og gjennom det bli tryggere fedre for sine barn? Går han med på at terapeuter og andre som kjenner han kan utale seg fritt til barnevernet og til retten om informasjon som kan gi mer innsikt i hvordan han fungerer som omsorgsperson?
7. Det bør ikke forekomme at retten argumenterer for å bruke samvær som et middel til å ”få roet ned” en voldsutøver. Selv om en tenker at dette vil kunne forhindre at utøver skrur seg opp til å virkelig bli farlig, vil det innebære å gjøre barn ansvarlig for å håndtere en skremmende og farlig person.

Dersom bildet som fremkommer etter kartleggingen er en far som forsvarer seg med alle midler, som skyver ansvaret for volden over på mor og barn og andre omstendigheter, og som på ingen måte tar skritt i retning av å søke hjelp for sine problemer, er det nødvendig med en mer konfronterende linje. I større grad bør vi avgrense samværet sterkt, innføre tilsyn ved en profesjonell tilsynsperson, og i noen situasjoner ikke utsette barnet for samvær i det hele tatt.

En jente på 13 år som vi hadde i behandling uttalte like etter at far hennes var utvist fra landet på varig basis: "Nå har jeg mulighet til å en dag bestemme, dersom jeg en dag skulle møte ham på gata, om jeg vil gi han en klem fordi jeg er glad i ham og ønsker det, eller om jeg bare vil si hei og gå derifra". Før utvisningen, når hun hadde samvær med far under tilsyn av en eldre bror, snakket hun mye om at hun ville møte ham. Etter utvisningen forandret hun syn på dette. "Nå kjenner jeg bare lettelse for at jeg slipper å besøke ham, og for at han ikke kan såre oss lengre".

Et lite tankeeksperiment for oss selv er å tenke at den som har utøvd volden mot barnet ikke er biologisk far, og ikke har noen juridiske rettigheter i forhold til samvær med barnet, selv om de kan ha vært omsorgsperson for barnet gjennom en årrekke. Tenker vi da annerledes? Blir vi da mer prinsipielle i våre holdninger, faglige vurderinger og slutninger. Blir det da lettere å innta et mer kategorisk barneperspektiv? Spørsmålet er om vi ikke i større grad må inkorporere den samme kritiske tenkning, og det samme mer rendyrkede barneperspektiv også når biologiske fedre vurderes som omsorgspersoner. Min erfaring er, dessverre, at det finnes mange fedre som ikke klarer å beskytte barna sine mot egen voldsbruk, og som heller ikke ser at volden de utøver skader barna. At det handler om deres egne barn blir i denne sammenheng underordnet. Barn trenger ikke omsorgspersoner som har utsatt dem for krenkelser og som ikke har evne eller vilje til å erkjenne dette.

Det handler om barns rettsikkerhet

I starten av prosjektet samlet vi en rekke fagpersoner fra familievernet, barnevernet og krisesenteret på Soria Moria i Oslo, til et 2 dagers seminar. Her arbeidet vi oss systematisk frem til de problemstillinger og utfordringer som fagfolk opplevde i sitt daglige arbeid. Den problemstilling som fikk mest oppmerksomhet var spørsmålet om barns samvær med en far som hadde utøvd vold. En sentral bakgrunn for det var at mange hadde sterke erfaringer på dette området, gjennom å være vitne til at barn ble prisgitt et samvær og en omsorgssituasjon med en far som langt fra ble vurdert som tilfredsstillende. Kristens Skjørten`s undersøkelse av lagmannsrettdommene(2005) tenker jeg tydelig viser det som mange hjelpere erfarer; at barnas rettsikkerhet ikke i tilstrekkelig grad blir ivaretatt. Når jeg har gjennomgått deler av litteraturen på området blir ikke dette inntrykket svekket. Jeg mener at dette i mindre grad

handler om formuleringer i lovtekstene, men om gjeldende lovanvendelse. Vurderinger av ”barns beste” vil alltid hvile på faglige vurderinger og skjønn. Disse vurderingene baserer seg på det kunnskapsgrunnlaget som er i hjelpe- og rettsapparatet. Dette kunnskapsgrunnlaget mener jeg er sterkt mangelfullt, både om familievold generelt og om skadevirkninger på barn som lever i slike livssituasjoner spesielt. Først når dette kunnskapsgrunnlaget er veletablert vil barns rettsikkerhet bli ivaretatt når omsorgssituasjonen skal vurderes.

Vedlegg

Sjekklister for faglige argument og vurderinger. Bygd på Bancroft og Silverman (2002)

Fedre som er voldelig mot mor: Foreldrekompetanse

- Forskning: 40 – 60 % av disse mennene er også direkte voldelig mot sine barn. Høyere frekvens etter bruddsituasjon.
- Foreldrerolle er ofte; rigid, autoritær, krav om ubetinga lydighet, under-involvering
- Mange viser mangel på detaljer om barnas daglige liv.
- Fungerer bra under direkte observasjon, og annerledes når andre ikke er til stede
- Flere kan være selv-sentrert og manipulerende.

Voldelige fedre som rollemodeller: Verdier og holdninger som blir formidlet

- Ofrene for volden har skylden for volden
- Vold er en akseptabel måte å løse konflikter
- Menn er dominerende og kvinner bør underkaste seg deres vilje
- Å mishandle kvinner medfører ingen negative konsekvenser
- Kvinner er svake, inkompetente, dumme og voldelige
- Gutter trenger en sterk mannlig rolle modell og mindre innflytelsen fra mor
- Sinne (heller enn kontroll) er årsaken til vold.

Sentrale tema etter separasjonen

- Fedre som har utøvd partnervold holder ofte fram med - eller viser forverret foreldreatferd
- Han skaper ofte på ulike måter vansker i mors muligheter til å utøve et trygt foreldreskap
- Underminerer ofte barns mulighet for hjelp til å bearbeide den volden de har erfart
- Mange bruker samværet med barna til å få informasjon, tilgang og påvirkningsmulighet overfor mor
- Kan bruke hjelpere som redskaper.

Sentrale tema ved nemnd og rettsforhandlinger

- Voldsutøver kan på ulike måter utnytte ofrenes redsel for ham
- Viktig å ha kunnskap om hvordan voldsutsatte kan fremstå i retten – i samme rom som utøver
- Voldsutøver har ofte makt til å manipulere barna og påvirke hva de sier i sine vitneforklaringer
- Voldsutøvers økonomiske fordeler kan gjøre han i stand til å leie inn utredere, advokater og andre eksperter som kan støtte hans sak
- Holdninger og kunnskapsnivå i rettsapparatet ikke alltid i utsatte barn og kvinners favør

Hvordan utøvere kan fremme sin sak i rettsforhandlingene

- Presentere seg selv som den som ikke misbruker – som et sensitivt offer
- Bruke ny partner som ”karakter” vitne
- Rette fokus mot mors sinne for å underminere hennes troverdighet

- Retter fokus mot hennes rolle som mor for å sette henne i et mindre empatisk lys.
- Fremstille seg selv som åpen og villig til å kommunisere med henne
- Framlegger volden som om det dreier seg om uoverensstemmelser i sak – ord mot ord – hvor begge parter må ta og gi.
- Kan anke saken – legge videre press på henne og barna

Er barnet trygt ved samvær? Kriterier vi bør ta stilling til:

- Voldens art, omfang, alvorlighetsgrad
- Hvor nylig volden har forekommet
- Sannsynligheten for at det skal skje igjen
- Vurderinger av fysiske og psykiske skadevirkninger på barnet
- Hvordan den andre parten i saken vurderer barnets sikkerhet
- Barnets ønsker
- Hvilke steg utøver av vold har tatt for å forhindre at vold skal skje igjen

Farevurdering for samvær med far

- Nivå på fysisk skade på mor
- Fysiske overgrep mot barna
- Seksualiserte overgrep mot barna
- Vurdering av psykologisk terror mot mor og barn
- Nivå på kontrollregime for mor og barn
- Rus og mental helse
- Utøvers evne til å se barna
- Historie i å bruke barna som våpen, og underminere hennes forelderutøvelse
- Historie i å trekke barna inn direkte i volden mot mor
- Historie på uansvarlighet overfor ivaretagelse av barna
- Evne til å "slippe" mor

Vurdere endring hos utøvere

- Har han erkjent volden i sin bredde – og tatt ansvar for denne?
- Har han erkjent at denne destruktive atferden ikke er akseptabel?
- Har han erkjent at denne atferden er et valg?
- Aksepterer han konsekvensene av sin atferd?
- Kan han identifisere sin kontrollerende atferd og tilhørende holdninger?
- Har respektfull atferd- og holdninger tatt plassen for den voldelige?
- Hvordan formidler han endringen til barna og eventuell tidligere partner?

Sikkerhetsplanlegging ved samvær

- Skal det være tilsyn?
- Dager og tider for samvær – presist!
- Skal det være telefonkontakt?
Behov for regulering/tilsyn?
- Prosedyre for overlevering av barna – via tredje person?
- Hvordan skal foreldre kommunisere om barna – samarbeid og økonomi?
- Hvordan forholde seg til utøvers eventuelle rusbruk ved samvær?
- Hvilke krav skal vi stille til utøver for at samvær skal finne sted?
- Hvilke betingelser skal foreligge om samvær skal avlyses?
- Hvordan forholde seg om et besøk blir tapt?

- Kan utøver reise bort med barna under samvær?
- Under hvilke betingelser skal samvær avbrytes?
- Hvilke rettigheter/muligheter har barn til å avbryte samvær?
- Hvilke prosedyre skal følges om samvær skal endres?

Referanser

Abrahams, C. (1994). *Hidden Victims: children and domestic violence*, London, NCH Action for Children.

Allen, N.E., Wolf, A.M., Bybee, D.I. & Sullivan, C.M. (2003). Diversity of Children`s Immediate Coping Responses to Witnessing Domestic Violence. I Geffner, Robert; Igelman, Robyn Spurling & Zellner, Jennifer. (2003). *The effect of intimate partner violence on children*. The Haworth Maltreatment & Trauma Press, New York.

Almqvist, K., & Broberg, A. (2004). *Barn som bevittnat våld mot mamma*. Gøteborg: Lundby Stadsdelsförvaltning.

Askeland, I. R. & Evang, A. (2005) Foredrag på fagstaff internt på ATV høst 2005. Under bearbeidelse. Vil bli publisert senere.

Axelsen E. D. (2001). *Symptomet som ressurs*. Oslo: Pax forlag.

Bancroft, L. & Silverman, J.G. (2002). *The Batterer as Parent*. Sage publications. Thousand Oaks.

Børve, T. (2007). *Bulletin om barn, vold og skader i prosjektet: "Barn som lever med vold i familien"*. Bulletinen finnes til nedlastning på Senter for Krisepsykologis og Alternativ til Volds nettsteder.

Biller, H.B, Kimpton, J.L. (1997). The father and the school-aged child. I M.E. Lamb, ed: *The role of the fathers in child development* (3. utg), Wiley, New York, s. 143-161.

Blanchard, A., Molloy, F. & Brown, L. (1992). I Just Couldn`t stop them. Western Australian Children Living With Domestic Violence: A Study of the Children`s experiences and Service Provision. *A report prepared for the Western Australia Government Office of the family*. Western Australia, Curtin University, School of Social Work.

Bower, M.E. & Knutson, J.F. (1996). Attitude toward physical discipline as a function of a disciplinary history and self-labeling as physically abused. *Child Abuse and Neglect*. 20, 8., s. 689-699.

Bruch, C.S. (2001). Parental alienation syndrome and parental alienation: Getting it wrong in child custody cases. *Family Law Quarterly*, 35, 527-552.

Børve, T. (2007). Bulleteng 6, om barn, vold og skader i prosjektet: "Barn som lever med vold i familien". Bulletinen finnes, som denne, til nedlastning på Senter for Krisepsykologi og Alternativ til Volds nettsteder.

Cavanagh, K., Dobash, R. E. & Lewis, R. (2001). Remedial Work: Men`s strategic Responses to Their Violence Against Intimate Female Partners. I *Sociology*. 35. No. 3

Cummings, E.M. & O`Reilly, A.W. (1997). Fathers in family context: effects of marital Quality on child adjustment. I M.E. Lamb, ed: *The role of the fathers in child development* (3. utg), Wiley, New York, s. 49-65

Dyregrov, A. (2000). *Barn og traumer*. Fagbokforlaget, Oslo

Dutton D.G. (1995). *The batterer: a psychological profile*. Basic Books. New York.

Erickson, J.R. & Henderson, A.D. (1992). Witnessing family violence: the children`s experiences. *Journal of Advanced Nursing*. 17, s. 1200-1209.

Eriksen, I. & Steinsvåg, P.Ø. (2005). *Bulletin 2, om sikkerhet*. I prosjektet: "Barn som lever med vold i familien". Bulletinen finnes til nedlastning på Senter for Krisepsykologi og Alternativ til Volds nettsteder.

Eriksson, M. (2003). *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Forlag AB Gondolin, Stehag

Farmer, E. and Owen, M. (1995) *Child Protection Practice: Private Risks and Public Remedies*, London, HMSO.

Geffner, Robert A.; Jaffe, Peter G.; og Sudermann, Marlies. *Children exposed to domestic violence. Current Issues in Research, Intervention, Prevention and Policy Development*. The Haworth Maltreatment & Trauma Press, New York. 2000

Geffner, Robert; Igelman, Robyn Spurling & Zellner, Jennifer. (2003). *The effect of intimate partner violence on children*. The Haworth Maltreatment & Trauma Press, New York.

Gondolf, E. W. (2002). *Batterer Intervention Systems. Issues, outcomes, and recommendations*. Sage London.

Gottman, J.M., Jacobsen, N.S., Rushe, R.H, Shortt, J.W., Babcock, J., LaTaillade, J.J. & Waltz, J. (1995). The relation between heart rate reactivity, emotionally aggressive behavior, and general violence in batterers. *Journal of Family Psychology*, 9. s. 227-248.

Graham-Bermann, S.A. & Edleson, J.L. (2001). *Domestic Violence in the Lives of Children. The Future of Research, Intervention, and Social Policy*. American Psychological Association, Washington, DC.

Guille, L. (2004). Men who batter and their children: an integrated review. *Agression and Violent Behavior*. Vol 9, nr. 2, s. 129-163

Hamberger, L.K. & Hastings, J.E. (1991). Personality correlates of men who abuse their partners: a cross-validation study. *Journal of family violence* 1, 4 s. 323-341.

Harne, L. (2003). Childcare, violence and fathering – are violent fathers who look after their children less likely to abuse? in Klein, R. and Waller, B. (eds.) *Gender, Conflict and Violence*, Studien Verlag, Wien.

Harn, L. & Radford, J. (1995). Reinstating patriarchy: the politics of the family and the new legislation. I: Mullender, A. & Morely, R. (eds). *Children living with domestic violence: Putting Men`s abuse of Women on the Child care Agenda*. London, England, Whiting & Birch

Hart, J. B. (1990). Gentle jeopardy: the further endangerment of battered woman and children in custody mediation. *Mediation Quarterly*, 7. s. 317-30.

Hearn, J. (1998). *The Violence of Men: How Agencies Respond to men`s Violence to Woman*. London. Sage.

Hester, M. and Pearson, C. (1998) *From Periphery to Centre: domestic violence in work with abused children*, Bristol, Policy Press.

Holden, G. W. & Ritchie, K. L. (1991). Linking extreme marital discord, child rearing, and child behavior problems: evidence from battered woman. *Child development* 62, s. 311 – 327.

Hooper, C.A. (1995). Do families need fathers? The impact on divorce on children. I: Mullender, A. & Morely, R. (eds). *Children living with domestic violence: Putting Men`s abuse of Women on the Child care Agenda*. London, England, Whiting & Birch

Isdal, P. & Raundalen, M. *Bulletin 1, om prosjektet og temaet barn som lever med vold i familien*. I: prosjektet ”Barn som lever med vold i familien”. Bulletinen finnes til nedlastning på Senter for Krisepsykologis og Alternativ til Volds nettsteder.

Lamb, M.E. (1997). Father and child development: an introductory overview and guide. I M.E. Lamb, ed: *The role of the fathers in child development* (3. utg), Wiley, New York, s. 1-18.

Lee, W.V. & Weinstein, S.P. (1997). How far have we come? A critical review of research on the man who batter. *Recent developments in alcoholism*. 13, s. 337-356

Lamb, M.E. (1997). Fathers and child development: an introductory overview and guide. In: Lamb, M.E. Ed. *The role of father in child development* (3. utg), Wiley, New York, pp. 1.18.

Leira, H. K. (2003). *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Oslo. Fagbokforlaget.

Lundgren Sørli, E. (2005). Voldsutøvende menn – om vold, mannlighet og faderskap – en diskursteoretisk analyse. *Hovedoppgave Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo*, 2005.

McGee, C. (2000). *Childhood Experiences of Domestic Violence*. London, England: Jessica Kingsley Publishers.

Mellberg, N. (2004). *Mäns vold mot kvinnor - synliga mödrar och osynliga barn*. Uppsala, Universitetstryckeriet.

Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E., & Regan, L. (2002). *Children`s perspectives on domestic violence*. London: Sage Publications Ltd.

Mullender, A. (2006). What children tell us: "He said he was going to kill our mum". I; Humphreys, C. & Stanley, N. *Domestic Violence and Child Protection. Direction for good practise*. Jessica Kingsley Publishers, London.

Mullender, A & Burton, S. (2001). Dealing with perpetrators. In J. Taylor-Browne (ed) *What Works In reducing Domestic Violence?* London, Whiting & Birch

NIBR-rapport 2005:3. Haaland, T., Clausen, S-E. & Schei, B. *Vold i parforhold – ulike perspektiver*. Resultatene fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge.

Olivier, J.E. (1993). Intergenerational transmission of child abuse: rates, research, and clinical implications. *American Journal of Psychiatry*. 150, 9, s. 1315-1324.

Onyskiw, J.E. (2003). Domestic Violence and Children`s Adjustment. A Review of Research. I Geffner, Robert; Igelman, Robyn Spurling & Zellner, Jennifer. (2003). *The effect of intimate partner violence on children*. The Haworth Maltreatment & Trauma Press, New York.

Parrot, L.G. (1999). Man who batter: their perceptions regarding the impact of their violence on their children. Uopplisert doktorgrad forelesning, California school of Professional Psychology, Alameda. Referert til i: Guille, L. (2004). Men who batter and their children: an integrated reviw. *Agression and Violent Behavior*. Vol 9, nr. 2, s. 129-163

Peled, E. (1998). The experience of living with violence for preadolescent children of battered Woman. *Youth and Society*. 29, s. 395-430

Peled, E. (2000). Parenting by Men Who Abuse Women: Issues and Dilemmas. *British Journal of Social Work*. 30, s. 25-36

Ptacek, J. (1988). The clinical literature on men who batter: a review and critique. I: Hotaling, G.T., Finkelhor, D., Kilpatrick, J. T. & Straus, M. A., ed. *Family abuse and its consequences: new directions in research*, Sage, Thousand Oaks, CA, s. 149 - 162

Rem, H. (2005). *STAFF*. Gyldendal forlag, Oslo

Råkil, M. (2006). Are men who use violence against their partners and children good enough fathers? The need for an integrated child perspective in the treatment work with the men. In:

Humphries, C. & N. Stanley, *Domestic Violence and Child Protection* (pp. 190-202). London: Jessica Kingsley Publishers.

Scott, K. & Wolfe, D. (2000). Change among batterers: Examining men's success stories. *Journal of interpersonal violence*. 15, 8, 827-42

Scourfield, J. (2001). Constructing men in child protection work, *Men and Masculinities*, 4, 1: 70-89.

Skjørten, K. (2005) *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Steinsvåg, P. Ø. (2007) Få slut på våldet – om säkerhetsarbete för barn. I *Barn som upplever våld. Nordisk forskning og praktik*. Red. Maria Eriksson. Gothia forlag. Stocholm

Straus, M.A. (1983). Ordinary violence, child abuse, and wife beating: What do they have in common? I; Finkelhor, D., Gelles, R.J., Hotaling, G.T. & Straus, M.A. (ed). *The Dark Side of Families: Current Family Violence Research*. Beverly Hills, CA. Sage

Thoennes, N., & Tjaden, P. (1990). The extent, nature and validity of sexual abuse allegations in custody/visitation disputes. *Child Abuse and Neglect*, 14, 151-163.

Tolman, L.W. & Bennett, L.W. (1990). A review of quantitative research on men who batter. *Journal of Interpersonal Violence*. 5, 1. s. 87-118.

West, M.O. & Printz, R.J. (1987). Parental alcoholism and childhood psychopathology. *Psychological Bulletin* 106, s. 204-218

Williams, F. (1998). Troubled masculinities in social policy discourses: Fatherhood, i Hearn, J. & Edwards, J, (eds). *Men, gender and Welfare*. London, Routledge.

Wolak, J., & Finkelhor, D. (1998). Children exposed to partner violence. In J. L. Jasinski & L. M. Williams (Eds.), *Partner violence: A comprehensive review of 20 years of research*. s. 73-112). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

SLUTT Å BRUKTE VOLD

Dette er en bulleteng i prosjektet "Barn som lever med vold i familien".
Et samarbeidsprosjekt mellom Senter for Krisepsykologi i Bergen(SfK) og
Alternativ Til Vold(ATV) i Oslo.
Finansiert av Barne- og Likestillingsdepartementet.
Bulletengen kan lastes ned fra hjemmesiden til SfK og BUF ETAT.

Hjemmeside ATV: <http://www.atv-stiftelsen.no/>

Hjemmeside SfK: <http://www.krisepsyk.no/>

Hjemmeside BLD: <http://www.regjeringen.no/bld>

Hjemmeside BUF ETAT: <http://www.bufetat.no>

Alternativ til Vold
Lilletorget 1
0184 Oslo
Tlf.: 22401110
per.oystein@atv-stiftelsen.no
www.atv-stiftelsen.no

Senter for Krisepsykologi AS
Fortunen 7
5013 Bergen
Tlf.: 55596191 (dir.)
vold@krisepsyk.no
www.krisepsyk.no